

Història i intimitat als relats d'Stratis Mirivilis

Ana Prieto Nadal
Filòloga i investigadora

Stratis Mirivilis, *El llibre blau*. Trad. Ramon Cardona Colell. Pollença: Quid Pro Quo Edicions, 2024. 213 pàgs.

Cal celebrar la publicació d'*El llibre blau* [*To γαλάζιο βιβλίο*, 1939] d'Stratis Mirivilis —pseudònim literari d'Evstràtios Stamatópulos (Lesbos, 1890 - Atenes, 1969)— a l'editorial Quid pro Quo, en l'acurada traducció de Ramon Cardona Colell. Per la seva capacitat d'evocació i el seu estil inconfusible, Mirivilis és considerat el gran prosista líric coetani dels poetes de la generació del 30, com Seferis i Elitis. Va lluitar a la guerra dels Balcans, a la Primera Guerra Mundial i a la Guerra greco-turca de 1919-1922; va viure els estralls de la Gran Catàstrofe d'Àsia Menor i l'enfonsament de la Gran Idea. Després de la destrucció d'Esmirna va marxar a Lesbos, on va col·laborar a publicacions com *Σάλπιγξ* [Corneta], *Ελεύθερος Λόγος* [Paraula Lliure] i *Ταχυδρόμος* [Correu] amb relats, poemes, articles i vinyetes. L'any 1932 es va establir amb la seva família a Atenes, on va escriure a diaris com *Η Καθημερινή* [El Quotidià], *Εθνική* [Nacional], *Ακρόπολις* [Acròpolis], *Απογευματινή* [Vespertí], *Ελευθερία* [Llibertat] i revistes com *Θεατής* [Espectador], *Νέα Εστία* [Nova Llar], *Ελληνική δημιουργία* [Creació grega], *Ακρίτας* [Acrítia], *Στρατιωτικά Νέα* [Notícies militars]. El 1956 va ser escollit membre de l'Acadèmia d'Atenes. Diverses vegades va ser proposat, sense èxit, per al Premi Nobel de Literatura.

El seu primer llibre fou el conjunt de relats *Κόκκινες ιστορίες* [*Històries roges*], publicat el 1915, però la seva obra més destacada d'aquella primera etapa —la més llegida i traduïda de tota la seva producció, de fet— és *Η ζωή εν τάφω* (1924; 1955, en la seva versió definitiva), inèdita en català i traduïda al castellà com *La vida en la tumba* per Margarita Ramírez- Montesinos Vizcayno (Point de Lunettes, 2016). Es tracta d'una narració en forma de diari, que va començar a escriure durant la Primera Guerra Mundial i va publicar inicialment per entregues al diari de Lesbos *Καμπάνα* [*Campana*]. A partir de l'artifici literari de les cartes trobades, basteix una novel·la de trinxera que beu de les seves pròpies experiències bèl·liques, de les quals ofereix un testimoniatge ficcionat, antimilitarista i crític amb el nacionalisme. En format epistolar enfila un catàleg de situacions i atrocitats, que tenyeix de crueltat, ironia i lirisme, tot amalgamat en un estil d'allò més genuí.

Η δασκάλα με τα χρυσά μάτια [*La mestra dels ulls daurats*, 1933] es considera una obra de transició vers la segona etapa de la seva activitat com a escriptor, en què predomina una certa tendència a l'escapisme. A banda de poemaris i llibres de literatura infantil, escriu la *nouvelle* *Ο Βασίλης ο Αρβανίτης* [*Vassilis l'Arvanita*, 1943], que transcorre a la Lesbos greco-turca de principis del segle XX, i la celebrada novel·la *Η Παναγιά η Γοργόνα* [*La Mare de Déu Sirena*, 1948], que descriu les lluites quotidianes dels refugiats d'Àsia Menor, tot exaltant-ne la grecitat. Del darrer període, en què l'autor es proposa renovar la tradició amb varietat de temes, objectius i mitjans expressius, destaca la tetralogia de relats que associa cada volum a un color: *Το πράσινο βιβλίο* [*El llibre verd*, 1935], *Το γαλάζιο βιβλίο* [*El llibre blau*, 1939], *Το κόκκινο βιβλίο* [*El llibre vermell*, 1952] i *Το βυσσινί βιβλίο* [*El llibre carmesí*, 1959].

El llibre blau, pel qual Mirivilis va obtenir el Premi Estatal de Prosa el 1940, consisteix en un recull de catorze narracions escrites entre 1934 i 1935 i publicades primerament al diari *Πρωία* [*Matí*]. «Els morts que recorden», el relat que obre el volum, aborda el tema de la bogeria d'una manera reverencial. No és tant una romantització de la insània —per més que la voreja, quan fa dir al seu protagonista que caldria apropiarse amb més religiositat al seu misteri— com la constatació que es tracta d'un abisme amb lleis pròpies a què sovint aboquen el dolor i la lucidesa. El narrador, que de tant en tant visita l'Hospital Psiquiàtric Estatal, sent tendresa i respecte pels qui escapen de «l'avorrida i uniformada majoria d'humans». El focus del relat se situa sobre un jove filòleg amb aspecte de Crist bizantí i diagnòstic d'esquizofrènia, que afirma que no som més que ànimes que no hem pogut encara desempallegar-nos del record de la carn i dels sentits.

Hi ha diverses narracions que es remunten a la guerra, directament o indirecta. «Ofrena de ciris» és un relat de trinxera en què quatre soldats recorden —és Dissabte Sant— les processons, els fanals de colors, el repic de campanes i els càntics bizantins; un atac nocturn, però, provoca que el pa eucarístic acabi mullat en la sang del camp de batalla. A «L'heroi vençut» un heroi de guerra rebaixat, en temps de pau, a homenet submís, ignora que, mentre ell es lamenta pels dies perduts de glòria —venera l'antic uniforme com a relíquia de l'antiga, sagrada jerarquia— les seves filles es prostitueixen. Un altre conte que

tematitza, sense tanta mala bava, l'heroisme trepitjat és «Hora de salpar», dedicat al poeta mariner Nikos Kavadias, i concebut com un retrat, gairebé pintat a l'aiguafort, del capità Manolis, un llop de mar que va tornar borni del mar Negre, però va continuar batallant i va contribuir a alliberar les illes del jou turc. Impedit de salpar, roman a port dins la nau i, poc abans de morir, demana que l'enterrin amb el mascaró de la sirena rabassuda damunt la caixa.

Una altra temàtica que es repeteix és el despertar de la sensualitat, inseparable del pas del temps que fa canviar els cossos i els destins. A «La Rodià», el narrador ens transporta a la Lesbos de quan era un nen i estava enamorat d'una amigueta de dotze anys amb qui a l'estiu pescava crancs i collia figues: que bé descriu el desig precoç —Dafnis i Cloe sense passió consumada— i la pèrdua progressiva de confiança. D'altra banda, «Eva» ens du una història d'amor púber que és rememorada des d'un present ja sense esperança: el capità Andreas va ser iniciat dolçament per la seva professora particular, en una cova humida rere un arenal, entre els xiscles de l'aigua i la ranera de la roca.

«El primer fill de la terra» és una mena de versió alternativa —blasfema i commovedora— a la del Gènesi: un déu antic que respon a l'apel·latiu hebreu de Sabaoth es passeja amb himàcion i sandàlies, acompanyat de l'arcàngel Miquel. Tot i que continua ofès per la traïció dels humans, s'adona que, des que Eva no hi és, els animals s'han tornat salvatges i el roser s'ha omplert d'ungles i dents; ha marxat la dolçor, la tendresa i l'encant. Quan finalment es decideix a crear el Perdó per retornar-los l'Edèn —resulta curiosa aquesta reversibilitat de l'expulsió, i la compassió interessada que la motiva—, ells refusen recuperar la seva condició primigènia de puresa i ignorància, perquè han creat —diuen— un nou Paradís a partir de la condemna. Amb l'amor han vençut la mort: ara tenen un nadó, el primer fill de la Terra.

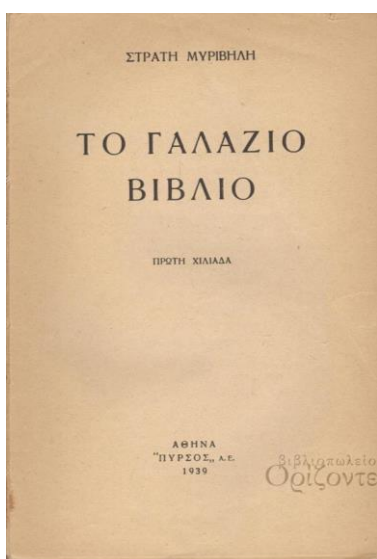
El títol del relat «L'àngel que remou les aigües» s'inspira en la font de Siloam i l'àngel guaridor que esperen els malalts a les porxades. El protagonista utilitza aquesta figura bíblica per referir-se al seu amor, del tot imaginari, per una noia pràcticament desconeguda; una passió construïda que li serveix d'excusa per donar sortida a una exaltada expressivitat. L'abaltiment del jove, proporcional a la seva necessitat d'ideal, el fa encastellar-se i projectar en aquest somieig unes esperances hiperbòliques que inevitablement seran defraudades. Plomat d'il·lusions acaba també el jove artista d'«Astrula», conte fantasiós sobre somnis arruïnats: per complaure la seva estimada Astrula —d'ulls tan brillants com el seu nom—, el personatge masculí construeix amb paraules una fulgorant imatgeria —llunes daurades, antílops de pell opalina—, que s'acaba ensorrant quan ella l'abandona per anar a cercar les meravelles que li ha descrit.

«Dos nens davant una tomba» és una viva estampa d'infantesa que evoca la figura d'un avi entranyable, sempre carregat de fruita, contes i petons. Entre els contes de bestiar, «El Capità» fa una descripció commovedora d'un gos lleial i valerós que va salvar un pare de família de l'enfonsament de la goleta; a l'animal li espera, però, un final tràgic, sacrificial. Per la seva banda, «La història de la Iugiussa» narra la peripècia de dos gats: un pòtol

atenès, conqueridor sense pietat, i una gateta russa, sofisticada i borralluda que acaba sotmesa a la violència del felí mascle i dels nens del veïnat. També les flors tenen el seu protagonisme: «La crònica d'un vell roser» explica la història d'una ciutat, Atenes, i de tot un país a través de les vicissituds d'un roser ufanós en una casa senyorial, ara derruïda.

Com una faula, més escatològica però igualment refulgent, es pot llegir també «La filla del sol», que descriu els deliris de grandesa d'una femta de cavall fresca que, caiguda enmig de la tòrrida tempesta de sol, «com un terròs daurat», s'envaneix de la seva pròpia resplendor. Resulta impagable la personificació d'aquesta tifa autoproclamada metall noble —«gleva d'or pur»— que, aristocràtica i exultant de dignitat, es diu nascuda del «cor auri del Sol»— i es desfà en efusions de filantropia envers els éssers inferiors, com els tomàquets rabassuts que se'n riuen i els escarabats que, «sota les seves sotanes enllardonades, com monjos del Mont Atos», diuen portar-la a la tresoreria del Banc Nacional. Aquesta breu sátira sobre un cagalló pretensions és una mostra perfecta de la capacitat fabuladora i fantasiosa de l'autor, que ens porta a riure'ns —i a compadir-nos alhora— de les misèries de la condició humana.

Als relats de Mirivilis, les descripcions —l'esglesiola vestida amb les xarxes dels pescadors, els caïcs carregats de codonys— són d'allò més plàstiques, i el llenguatge, enormement expressiu, va ple de l'emoció que neix de la vivència degustada i aprofitada al màxim. Les anècdotes i remembrances resulten molt intenses pel tractament poètic que se'n fa; tanmateix, sovint estan carregades d'una ironia i una cruesa implacables. En algunes històries, assistim a «calfreds místics»; en d'altres, a l'oblit dels caiguts i al dolor fondo dels supervivents. Però allà on sempre trobem consol és en la paraula, en el relat de la tradició com a resistència, «victòria contra l'obscuritat, com una llum».

Portada de la primera edició de l'obra:

Στράτης Μυριβήλης, *Το γαλάζιο βιβλίο*. Αθήνα: Πυρρός, 1939. 215 σελ.

Stratis Mirivilis, *El llibre blau*. Atenes: Pirsós, 1939. 215 pàgs.